

AALTO-YLIOPISTO
Taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Maisema-arkkitehtuurin koulutusohjelma

Oodi vedelle

Keravan keskusaltaan tarina

Kandidaatintyö
3.12.2019
Mirja Vallinoja

Tekijä Mirja Vallinoja

Työn nimi Oodi vedelle – Keravan keskusaltaan tarina

Laitos Arkkitehtuurin laitos

Koulutusohjelma Maisema-arkkitehtuuri

Vastuopettaja Ranja Hautamäki

Ohjaaja Meri Mannerla-Magnusson

Vuosi 2019

Sivumäärä 30

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Kandidaatintyö käsittelee Keravan keskuspuiston vesiaiheen ja siihen sijoitettujen taideteosten elinkaarta. Tutkielmassa käsitellään altaan ja taideteosten syntyyn vaikuttanutta Keravan kaupungin suunnittelua 1980-luvulta lähtien, taideteosten taustaa, suunnittelun, rakentamisen ja kunnossapidon vaiheita ja keskeisten toimijoiden kokemuksia. Työ perustuu suunnittelijoiden, taiteilijan ja kunnossapidosta vastanneiden henkilöiden haastatteluihin, suunnittelijoiden luonnoksiin, suunnitteludokumentteihin, kirjallisuuteen ja omaan pohdintaan.

Opinnäytetyön tavoitteena on vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin: Miten mittava vesiaihe taideteoksineen on saanut alkunsa ja miten allas sai arkkitehtoniset muotonsa? Miten suunnittelu on edennyt ja millaisia haasteita ylläpidossa on kohdattu valmistumisen jälkeen? Minkälaisia kokemuksia suunnittelijoilla ja ylläpitäjillä on prosessista? Mitkä ovat olleet altaan ja taideteosten syntymisen edellytyksiä ja millaisia haasteita suunnittelussa ja ylläpidossa on kohdattu?

Suuri vesiaihe, jossa on kolmiosainen soiva taideteos, on tarvinnut syntyäkseen taidemyönteisen ilmapiirin, ja idea suuresta vesiaiheesta on kypsynyt kaupungin visioissa jo kauan ennen varsinaista suunnittelua. Suunnittelun onnistuminen on vaatinut sitoutuneen ja ammattitaitoisen työryhmän sekä runsaasti aikaa ja huolellisuutta. Taiteilija ja hankkeen projektipäällikkö ovat muodostaneet yhteistyöparin jo aikeisemmissä hankkeissa, ja luottamussuhde on auttanut suuren hankkeen suunnittelua. Taiteilija on suunnitellut ja rakentanut kaikki teoksensa tekniset rakenteet itse, mikä on helpottanut projektipäällikön työtä. Altaan huolellisesta suunnittelusta huolimatta kokonaisuuden kunnossapidossa on valmistumisen jälkeen ilmennyt joitain vaikeuksia. Valmistuneen altaan ja taideteosten ylläpito vaatii tilaajalta pitkäjänteisyyttä ja sitoutumista jatkuvaan hoitoon ja tarvittavien korjausten tekemiseen.

Tutkielmassa pohditaan myös kokonaistaideteoksen rajoja, taiteilijan valintaa, taiteilijan osaamisen rajoja, kokonaistaideteoksen tekijyyttä, työryhmän valikoitumista, hyvän yhteistyön edellytyksiä ja onnistumisen määrittelyä taidarakentamisessa sekä vettä hyödyntävän taideteoksen suunnittelun erityispiirteitä.

Avainsanat taide rakennushankkeessa, suihkulähde, allas, Keravan keskuspuisto, elinkaaritutkimus, Antti Maasalo, Rauno Hänninen, projektitutkimus

Sisältö

1. Johdanto	6
2. Tutkimuskohde ja -menetelmät	7
3. Ideoiden kehittyminen	10
4. Suunnittelu ja rakentaminen 2000-luvulla	13
5. Kunnossapitoa ja korjauksia	18
6. Onnistumisia ja haasteita tekijöiden kertomuksissa	20
7. Johtopäätöksiä ja pohdintaa	21
7.1 Taiteen integroiminen rakennushankkeeseen	21
7.2 Suihkulähdeteoksen kehittelyn erityispiirteitä	23
7.3 Onnistumisesta	25
7.4 Mikä on teos?	26
Lopuksi	26
Lähteet	28

1. Johdanto

Vesiaiheet ja erityisesti suihkulähteet voivat olla kaupunkikuvassa kokoavia katseenvangitsijoita, ja ne voivat luoda ympäristöön iloa, raikkautta ja kohottavan tunnelman. Veden ääreen on mukava kokoontua, ja helteellä jo suihkulähteen näkeminen saattaa viilentää. Iltavalaistuksessa virtaava vesi on juhlava ja tunnelmallinen näky. Jos suihkulähde on samalla uniikki taideteos, se voi tuoda kaupunkikuvaan aivan erityistä arvoa ja vetovoimaa.

Vesiaiheiden rakentaminen on kuitenkin kallista ja suunnitteluprosessi vaatii räätälöityä moniammatillista yhteistyötä sekä huolellista ja asiantuntevaa projektinjohtoa. Suomessa altaita ulkotilaan rakennetaan vähän, ja tilaajan voi olla vaikea lähteä edes kokoamaan suunnittelijaryhmää tai löytää projektille asiantuntevaa vetäjää. Jos tilaaminen ja rakentaminen onnistuvatkin, vaikeuksia tulee usein ylläpidossa, ja moni suihkulähde on sammutettu teknisten ongelmien vuoksi. Tällaiset haasteet saavat monen tilaajan tyrmäämään ensimmäisetkin ehdotukset vesiaiheiden rakentamisesta, vaikka ihmiset pitävät suihkulähteitä usein viihtyisyyttä lisäävinä ja toivovat niitä kaupunkikuvaan. Jos vesiaiheen teknisen ja arkkitehtonisen suunnittelun lisäksi hakkeeseen kuuluu taidehankintojen organisointia, projektipäälliköllä on niin paljon yhdistettävää ja ymmärrettävää, että tutustuminen muiden saman tapaisten projektien etenemiseen voi olla tarpeellista. Tietoa Suomessa toteutettujen vesiaiheiden suunnittelun ja ylläpidon elinkaaresta ei kuitenkaan ole juurikaan kerätty.

Tässä tutkielmassa tarkastelen paikallista kokemustietoa taiteellisen vesiaiheen suunnittelusta, rakentamisesta ja kunnossapidosta yhden projektin kautta. Valitsin tutkielman kohteeksi Keravan keskuspuiston suuren altaan ja siihen sijoitetun Antti Maasalon kolmiosaisen suihkulähdeteoksen, johon liittyy myös Otto Romanowskin erityisesti tähän teokseen säveltämä musiikki. Kohde on tutkielmaani ajatellen riittävän suuri ja kunnianhimoisesti toteutettu, ja sen kohdalla kunnossapidon haasteisiin on vastattu jo toistakymmentä vuotta. Keskeiset suunnittelijat ovat olleet tavoitettavissa ja he ovat kertoneet tutkielmaa varten mielellään kokemuksistaan. Hankkeen sieluna ja projektipäällikkönä toimineelle kaupunginpuutarhuri Rauno Hänniselle *Oodi vedelle* oli yksi uran merkittävimpiä töitä, ja hänen kokemuksensa kirjaaminen ylös tuntui jo itsessään merkitykselliseltä.

Miten Keravalla saatiin idea altaasta ja taideteoksista ja miten uskaltauduttiin ison vesiaiheen rakentamiseen? Miten taide sai keskeisen sijan puistossa, ja mikä oli taiteilijan rooli projektissa? Miten työryhmä muodostettiin, ja miten suunnittelussa edettiin? Millaisia ongelmia altaan ylläpidossa on kohdattu? Pyrin vastamaan kysymyksiin tutkimalla ideoiden syntyä, projektin vaiheita ja keskeisten toimijoiden kokemuksia. Olen selvittänyt projektipäällikön, teknisten ja arkkitehtonisten suunnittelijoiden, taiteilijoiden, rakentajien ja ylläpitäjien tehtäviä ja yrittänyt muodostaa oikean kuvan suunnitteluun vaikuttaneista tekijöistä ja eri henkilöiden osuudesta kokonaisuudessa. Olen kysynyt myös, miten keskeiset toimijat hankkeen kokivat ja mitä he itse pitivät jälkeen päin projektia muistellessaan tällaisen projektin onnistumisen edellytyksinä ja toisaalta suurimpina haasteina.

Tutkielmassa esittelen aluksi tarkemmin tutkimuskohteeni ja -menetelmäni. Aloitan tutkimuskohteeni tarkastelun kolmannessa luvussa luomalla katseen altaan ja taideteosten taustoihin: Selvitän, miten idea suuresta taideteoksin koristetusta altaasta kehittyi Keravan kaupunkisuunnittelussa ja kaupunginpuutarhurin visioissa ja miten taideteosten aiheet kehittyivät ja olivat esillä jo taiteilijoiden aiemmassa tuotannossa 1970-luvulta lähtien. Neljännessä luvussa tarkastelen ideoiden konkretisoitumista suunnitelmiksi ja valmiiksi teoksiksi 2000-luvulla. Viidennessä luvussa käsittelen altaan ja teosten kunnossapitoa ja korjauksia. Kuudennessa luvussa tarkastelen toimijoiden kokemuksia ja mielipiteitä projektin onnistumisen edellytyksistä ja suurimmista haasteista. Seitsemännessä luvussa pohdin tutkielman tulosten herättämiä kysymyksiä ja tarkastelen niitä myös muun vesiaiheita käsittelevän kirjallisuuden avulla.

Tarkastelen siis tutkielmassa yhtä maisema-arkkitehtonista ja taiteellista projektia ensimmäisistä ideoista aina valmiin teoksen ylläpidossa havaittuihin ongelmiin saakka. Yhden tapauksen perusteella ei voi tehdä laajoja yleistyksiä eikä laatia ohjeita siitä, miten vastaavassa prosessissa pitäisi muualla toimia, mutta lukija voi suhteuttaa tämän kertomuksen tapahtumia omiin kokemuksiinsa ja tehdä omaa työtään koskevia oivalluksia. Tutkielman lukeminen voi auttaa tulevia tilaajia, rakennuttajia, ja suunnittelijoita ja taiteilijoita hahmottamaan hankkeen kokonaisuutta ja eri toimijoiden osuutta kokonaisuuden hallitsemisessa.

Ehkä tutkielma voi myös olla osaltaan lisäämässä suunnittelun ja ylläpidon yhdistävää tutkimusta. Maisema-arkkitehtuurissa suunnitellaan ympäristöjä, joiden elementit ovat jatkuvassa muutoksessa, ja suunnittelusta ylläpitoon kulkevalle elinkaaritutkimukselle on tarvetta niin suunnittelijoiden kuin tilaajienkin keskuudessa.

2. Tutkimuskohde ja -menetelmät

Tutkielman aiheena olevat allas ja siinä sijaitsevat Antti Maasalon teokset *Vedenhaltija*, *Vesiholvi* ja *Vesikeijut* sijaitsevat Keravan keskustassa (kuvat 1–5, 13). Teoksen elementtejä ovat veistokselliset teräsrakenteet, veden liike ja äänet, heijastukset, valot ja musiikki. Vesi tulee altaaseen suihkulähteinä toimivien taideteosten kautta.

Kokonaisuus valmistui vuonna 2005. Altaassa on n. 1000 m³ vettä. Sen pituus on 120 m ja keskileveys 25 m. Keskisyvyys on 30 cm vaihdellen välillä 10 – 65 cm. Altaan pinta-ala on 3073 m². Altaan eteläpäässä on n. 1,2 m korkea vesiputous, mistä vesi laskeutuu Paasikivenaukion pienempään altaaseen. Sieltä vesi johdetaan kirjaston tiloihin sijoitettuun tekniseen tilaan, missä sijaitsevat pumppu ja suodattimet. Talvikaudella teos elää ilman vettä valoveistoksena. Teokseen kuuluu myös Otto Romanowskin sävellyks (kesto 12 min), jossa veden äänet yhdistyvät elektroniseen musiikkiin. Muusikissa veden äänet kuuluvat myös talvella. Sävellyksiä on yksi juhlaikäyttöön, yksi kesälle ja yksi talvelle. Allasta ympäröi puisto ja leikkipaikka. Puiston ympärillä on kulttuuritalo, kirjasto ja asuintaloja. Keskuspuisto kulttuurirakennuksineen muodostaa altaan ympärille keravalaisten yhteisen olohuoneen. (Närhi, 2005, s. 53.)

1. Vesiholvi. Taustalla Keravan kirjasto. Kuva: Jukka Nissinen

Olen selvittänyt haastatteluin, arkistodokumentein ja kirjallisuuden avulla keskusaltaan ja sen taideteosten elinkaarta. Tarkastelen vesiaiheen syntyä ensimmäisistä kaupunkisuunnittelun visioista alkaen yli vuosikymmenen ulottuvaan ylläpitoon saakka. Olen haastatellut hankkeen projektipäällikkönä toiminutta Keravan kaupunginpuutarhuria, puistotoimen suunnittelijana toiminutta arkkitehtia, taiteilijaa, rakenne- ja LVI-insinööriä sekä kunnossapidosta vastanneita henkilöitä. Yleisön kokemuksia teoksesta en tarkastele tässä tutkielmassa muutamaa mainintaa lukuun ottamatta. Puisto puineen, istutuksineen, käytävineen ja penkkeineen on osa kokonaisuutta, mutta tutkielmassa keskitytään vesiteokseen ja vain sivutaan puistoa muilta osin.

Olen saanut tutkittavakseni taiteilijan luonnoksia, kokousmuistioita ja suunnitteludokumentteja siltä osin kuin haastattelemillani henkilöillä on ollut niitä löydettävissä. Keravan keskusaltaan rakentumista olen tutkinut myös Keravan kaupunkitekniikan 2009 julkaisemasta historiakatsauksesta ja arkkitehtuurikilpailujen kilpailuohjelmista ja palkintolautakuntien pöytäkirjoista. Antti Maasalon tuotantoon perehtymisessä on auttanut FT, museonjohtaja Leena Passin kirjoittama artikkeli, joka käsittelee taiteilijan laajaa tuotantoa vuosilta 1962–2010. Pohdintaosuudessa olen tarkastellut myös muuta vesiaiheita koskevaa kirjallisuutta.

Haastattelut olen tehnyt sähköpostitse ja puhelimitse pääosin tammi-helmikuussa 2019. Muutaman tarkentavan kysymyksen tein Antti Maasalolle tutkielman viimeistelyvaiheessa marraskuussa 2019. Puhelinhaastattelulle olen tehnyt jälkeenpäin peruslitteroinnin. Tapahtumista luotu kuva on syntynyt

pääosin haastattelujen perusteella, ja projektiin liittyvät asiakirjat ovat täydentäneet haastatteluja. Asiakirjoja minulla on ollut käytettävissäni vain osittain, ja täytyy todeta, että aukottoman kuvan saaminen prosessista vaatisi muun muassa kaikkien sopimusten, budjetoinnin ja kunnallisen päätöksenteon tutkimista sellaisella tarkkuudella, mihin ei tässä yhteydessä ole ollut mahdollisuutta. Olen saanut katsottavakseni altaan rakenneleikkauksia ja osan putkiston suunnitteludokumenteista, mutta viittaaan teknisiin yksityiskohtiin vain silloin, kun ne esiintyivät suunnittelijoiden kertomuksissa.

Koska olen haastatellut tekijöitä liittyen projektiin, missä he ovat olleet työsuhteessa, asiakassuhteessa tai muussa sellaisessa asemassa, missä kaikkia mahdollisia ristiriitoja ei välttämättä haluta julkisesti kertoa liikesuhteiden tai oman ammatillisen maineen vuoksi, on mahdollista, että jotain tapauksen kannalta olennaista jää pimentoon. Myös omat ennakoasenteeni ovat saattaneet ohjata huomaamatta niin haastattelukysymyksiä kuin vastausten tulkintojakin. Haastateltavien muistiin ei myöskään voi täysin luottaa. Säveltäjää en onnistunut tavoittamaan, joten säveltäjän osuus prosessissa jää maininnaksi. Taiteilijan ideoiden pohjalta valo- ja sähkösuunnitelman taideteoksiin tehneen Ari Tiilikaisen haastattelua en valitettavasti onnistunut saamaan, vaikka hän on keskeinen toimija teosten teknisessä suunnittelussa.

Yksittäisen projektin tarkastelun merkitystä voidaan kritisoida siksi, että yhden tapauksen perusteella ei voida tehdä juurikaan johtopäätöksiä siitä, mitä toisessa samantapaisessa projektissa tapahtuisi. Kuitenkin menetelmää voi myös puolustaa ainutlaatuisen tiedon tuottajana.

Tapaustutkimuksen etu on siinä, että se vie lukijan paikkoihin ja tapahtumiin, mihin hän ei välttämättä muuten pääsisi. Uusien näkökulmien ja tilanteiden avaaminen auttaa kasvattamaan lukijan ymmärrystä. (Laine 2007, s. 216.)

2.–3. Vedenhaltija, taustalla kirjasto ja asuinrakennuksia. Kuvat: Antti Maasalo

4.–6. Vedenhaltija talvella, Vesiholvi iltavalaistuksessa, Vesikeijut. Kuvat: Antti Maasalo

3. Ideoiden kehittyminen

Keravan keskusaltaan ja sen taideteosten juuret ovat syvällä edeltävillä vuosikymmenillä. Ajatukset teosten taustalla kehittyivät pitkään ennen varsinaista suunnittelua useilla tahoilla.

Modernia taidetta tuotiin Keravan julkisiin tiloihin ja kaduille määrätietoisesti, kun Kerava-seuran taidejaosto toimi uutterasti kulttuurivaikuttaja Aune Laaksosen johdolla kuvataiteen hyväksi teemalla ”Moderni suomalainen kuvataide tutuksi keravalaisille”. Vuonna 1971 valmistuneessa kirjastotalossa pidettiin taidenäyttelyitä, ja kaupungin taidekokoelmaa kartutettiin talkootyönä toteutetuilla keräyksillä. Keravan rakennusvirasto (myöhemmin nimeltään Kaupunkitekniikka) teki pitkäjänteistä yhteistyötä Taide- ja Kulttuuriyhdistyksen kanssa julkisen taiteen hankkimiseksi Keravan keskustaan. (Hermalampi, Hänninen & Kostia 2009, s. 21.) Taidejaosto muuttui Taide- ja Kulttuuriyhdistykseksi, jonka poikkitaiteellisissa tempauksissa oli usein korkean tason esiintyjä lähes ilmaiseksi tekemässä työtä taidekokoelman kartuttamiseksi, ja useat taiteilijat myös lahjoittivat teoksiaan hyvin pientä korvausta vastaan pyyteettömän kulttuurityön hyväksi (Sinisalo 2007, s. 16).

Antti Maasalo oli taiteilijana jo 1970-luvulta lähtien yhdistänyt teoksissaan valoa, liikettä ja ääntä. Hän on yksi kinetismin uranuurtajia Suomessa. Aluksi liike oli sähköllä tuotettua, myöhemmin tuotannossa saivat sijaa tuulta ja auringon ja veden liikettä hyödyntävät teokset. Myös taiteiden välisten raja-aitojen rikkominen ja taiteen vieminen julkisiin tiloihin ihmisten luo oli Maasalon tuotannolle tyypillistä jo 1970-luvulla, jolloin yhteiskunnalliset ja osallistavat projektit olivat muutenkin taiteessa ajankohtaisia. Maasalo on 1970-luvun alusta lähtien kuulunut poikkitaiteelliseen ja myös luonnontieteistä ja teknologiasta kiinnostuneeseen Dimensio-ryhmään, johon on kuulunut myös säveltäjä Otto Romanowski, jonka sävellykset ovat usein olleet Maasalon teosten osana. (Passi 2012, s. 30–33, 35, 52.) Maasalo puolestaan oli suunnitellut valot useisiin Romanowskin konsertteihin (A. Maasalo, sähköposti 5.2.2019). Maasalon mukaan (sähköposti 24.11.2019) hän kehitti vesiveistoksia 1980- ja 1990-luvuilla 1:1 kokeiluja tehden teoksiin, jotka olivat esillä näyttelyissä 1980–1990 -luvulla muun muassa Art Ilmajoessa, Jämsän kesänäyttelyssä ja Pohjola-projektissa Kuhmossa. Veistosten ja sävellysten juuret olivat näin sekä taiteilijoiden

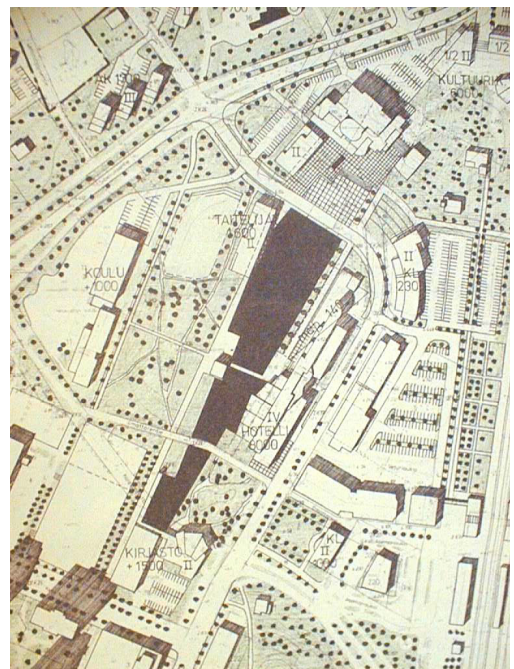
aiemmassa henkilökohtaisessa tuotannossa että taiteilijoiden pitkässä yhteistyössä ja Dimensio-ryhmän poikkitaiteellisessa ja kokeilevassa ilmapiirissä.

Keravan kävelykadun suunnitelmallinen valmistaminen alkoi vuonna 1981. Maasalon yhteistyö Keravan kaupungin kanssa alkoi vuonna 1982, kun yhteisöiltä, yrityksiltä ja yksityishenkilöiltä lahjoituksia kerännyt keräilytoimikunta lahjoitti kävelykadulle Maasalon leikkiveistoksen ”Tuhatjalkainen, keinut ja seinämä”. Alun perin kansakoulun opettajaksi valmistunut ja pitkään taiteilijan työn ohella opettajana toiminut Maasalo oli aiemminkin suunnitellut leikittäviä teoksia lapsille ja myös toteuttanut niitä yhdessä lasten kanssa. Sittemmin Maasalon teoksia sijoitettiin kävelykeskustaan kymmenkunta: muun muassa lisää leikkiveistoksia ja tuulienergialla pyöriviä veistoksia. Kävelykeskustaan hankittiin teoksia eri taiteilijoilta, mutta eniten hankittiin Maasalon teoksia. (Passi 2012, s. 33, 47.)

Passin mukaan (2012, s. 47) Maasalo totesi veistosten tulleen vuosien mittaan vankemmiksi, koska kadulla niiden täytyy kestää säätä ja ilkeävaltaa. Näin jokainen teos kasvatti taiteilijan teknistä osaamista julkisten teosten tekijänä.

1986–1987 järjestettiin Keravan keskusta-alueen yleinen aatekilpailu, jonka ohjelmassa kilpailijoita pyydettiin tutkimaan vesiaiheen käyttämistä keskusta-alueen viihtyvyyden lisäämiseksi. (Keravan keskusta-alueen yleisen aatekilpailun kilpailuohjelma 20.10.1986–17.3.1987, s. 15). Kilpailun voitti Kay Bierganns ehdotuksella Schwansee, jossa entisen urheilukentän paikalle on sijoitettu suuri vesiallas. Kilpailuehdotuksessa allas on esitetty sittemmin toteutunutta allasta pidempänä ja kulmikkaampana. (Kuva 7)

Keravan keskustan kehittämisen projektiarkkitehtina toimineen Risto Kostian mukaan (Hermalahti & muut 2009, s. 58) keskustakilpailulla oli suuri ja pitkäaikainen vaikutus kaupungin kehittämiseen. Tavoitteena oli tehdä vetovoimaista urbaania kaupunkitilaa, missä kaupan ja asumisen lisäksi haluttiin kehittää laadukkaita puistoja, taidetta ja kulttuurielämää. Sekä Risto Kostia että kaupunginpuutarhuri Rauno Hänninen mainitsevat viereisen Tuusulan vetovoimatekijöiksi vehreän järven ja sen rannalla olevat kulttuurikohteet (Hermalahti & muut 2009, s. 57–59). Ne näyttävät toimineen innoittajina kulttuurirakennusten ympäröimälle keskusaltaalle.

7. Kay Bierganns, ehdotuksesta Schwansee

Samoihin aikoihin keskusta-alueen aatekilpailun kanssa 1980-luvun lopulla kaupunginpuutarhuri Hänninen (R. Hänninen, haastattelu 25.1.2019) ihastui Hampurin matkalla vesiurkuihin, ja kun vesiaihe oli tullut tärkeäksi myös kaupunkisuunnittelussa, idea valaistusta värikkäästä suihkulähteestä lähti kehittymään hänen mielessään. Hankkeen projektipäällikkönä toimineen kaupunginpuutarhurin innostuneisuus, sitoutuminen ja mahdollisuus olla toteuttamassa omia visioitaan näyttävätkin olleen tärkeitä tekijöitä hankkeen edetessä.

Antti Maasalon ensimmäinen suihkulähdeteos Keravalle oli 1994 Sampolan kaupunginosaan valmistunut Ilon Hetket (Hermalahti & muut 2009, s. 25). Yhteistyö Keravan kaupunkitekniikan kanssa vahvistui vielä, kun vuonna 1996 marraskuusta tammikuun loppuun saakka Keravan keskustassa oli esillä 21 Maasalon valoveistosta (Passi 2012, s. 33).

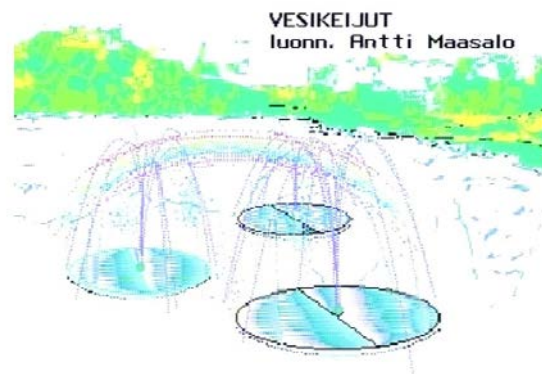
Keskustasuunnitelmaa kehitettiin aatekilpailun jälkeen, ja keskeiset rakennukset saivat paikkansa kaavaluonnoksessa. Iso osa keskustan kilpailuehdotukseen piirrettyä puistoa väistyi koulun pallokentän tieltä. Puiston ympärille suunnitelluista rakennuksista ensimmäisenä valmistui Keravasali vuonna 1999 (Hermalahti & muut 2009, s. 27).

Keskuspuiston yleissuunnitelmaa luonnosteltiin Keravan puisto-osastolla vuosina 1997–1999: Istutukset, puusto, käytävät ja altaan muoto hahmottuivat samalla, kun puiston ympärille sijoitettavat rakennukset ja tarvittavat reitit muotoituivat kaavaluonnoksessa. Puisto-osaston suunnittelijana toiminut maisema-arkkitehti Jari Jormalainen kertoo:

Altaan muoto on minun luonnosten pohjalta ja Rauno Hänninen teki viimekädessä hyväksynnän millä muodolla edetään. Tietenkin Rauno myös esitteli puistojen yleissuunnitelmaa kaupungin hallituksen kokouksissa. Altaan muotoon vaikutti myös se seikka että pallokenttä pitää säilyttää koulujen käyttöön, keskuskäytävä Kurkelan suuntaan on melkein välttämättömyys ja kerrostalojen palotie pitää olla olemassa puiston reunassa. Putous taas perustui aivan vaan siihen että Ilmattarentie joka kulkee Paasikiven- ja Keskuspuiston välissä, oli jo yleisurheilukentän aikaan alempana kuin kenttä ja niin siihen oli helppo toteuttaa putous.

(J. Jormalainen, sähköposti 17.1.2019)

Antti Maasalo kehittyi vesiteosten tekijänä myös toisaalla: Mäntän kuvataideviikoilla oli vuonna 1997 esillä *Vesikeijut* (kuva 8), josta sittemmin tuli suoraan osa *Oodi vedelle*-teokseen (A. Maasalo, sähköposti 5.2.2019).

8. Vesikeijut. Luonnos Antti Maasalon arkistosta

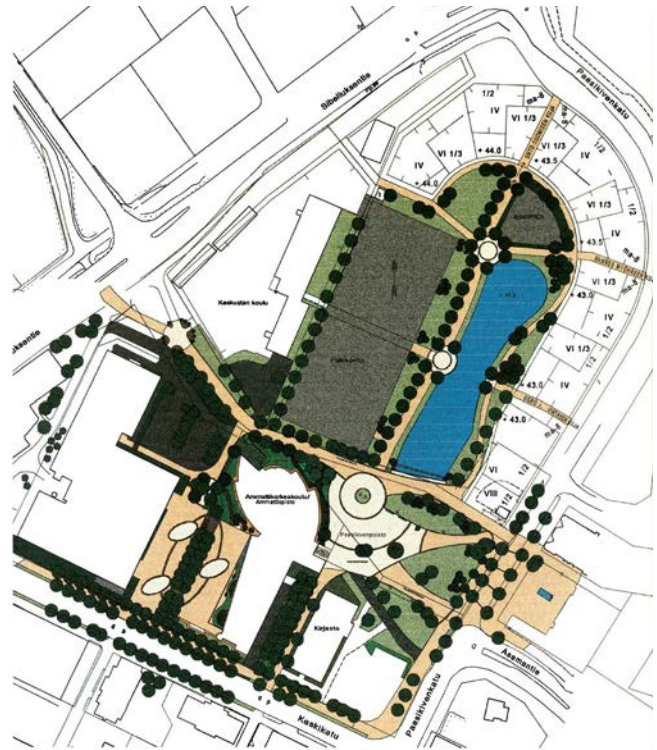
4. Suunnittelu ja rakentaminen 2000-luvulla

12.6.2000 vahvistettiin Keskuspuiston asemakaava. Kaavamääräyksessä on mainittu ”ohjeellinen alueen osa, jolle saa sijoittaa vesialtaan”. Ajatus Maasalon mukaantulosta keskusaltaan taiteilijaksi perustui kaupunginpuutarhurin ja taiteilijan aiempaan yhteistyöhön Keravan keskustassa, ja kaupunginpuutarhuri Hänninen keskusteli allastaiteesta Maasalon kanssa jo ennen asemakaavan vahvistamista:

Antti Maasalo oli ollut meille jo tuttu taiteilija, hänen töitään on varmaan kymmenkunta Keravalla jo entuudestaan. Hänen kanssa kerran sitten hänen siellä käydessään keskustelin, heitin tällaisen idean vaan, ja ei mennyt kauan, kun hän tuli sitten oman ehdotuksensa kanssa, ja tämä idea siitä altaasta, niin kuin äsken kerroin, se jo hyvin äkkiä sitten, jo ennen kaavan valmistumista oli myöskin idea tästä taiteilijan osuudesta tässä hommassa.

(R. Hänninen, haastattelu 25.1.2019)

Vuoden 2000 syksyllä järjestettiin uuden kirjastorakennuksen arkkitehtikilpailu, jossa lähtökohtana oli tontti suunnitteilla olevan altaan vierestä. Kilpailuohjelmassa mainittiin, että vesiaihe on uusi arvokas elementti, jota on puisto-osastolla jo alustavasti suunniteltu rinnan keskuspuiston kaavoituksen kanssa, mutta kilpailijoille annettiin mahdollisuus muotoilla altaan rantaviivaa haluamallaan tavalla. Puisto-osaston alustavasta suunnitelmasta on julkaistu kilpailuohjelmassa oheinen kuva (kuva 9). (Keravan kaupunginkirjaston yleinen suunnittelukilpailu 14.8–5.12.2000, kilpailuohjelma.)

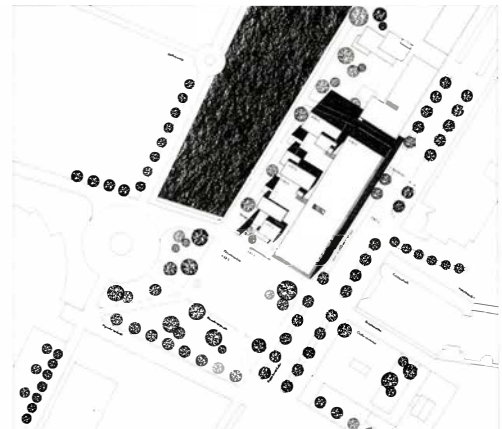

9. Alustava puistosuunnitelma julkaistiin kirjaston yleisen arkkitehtuurikilpailun kilpailuohjelmassa vuonna 2000.

KESKUSPUISTON ALUSTAVA PUISTOSUUNNITELMA

9. Mikko Metsähonkala ja QVAD-arkkitehdit:
Kirjastorakennuksen havainnekuva ja asemapiirros,
kilpailuehdotus.

Kilpailun ratkaisu julkaistiin 15.2.2001, ja sen voitti Arkkitehti Mikko Metsähonkalan ja QVAD-Arkkitehdit Oy:n ehdotus, missä altaan muoto näyttää olevan hieman erilainen kuin puisto-osastolla tehdyissä suunnitelmissa (kuva 9), mutta joka tapauksessa suunnitelmat näyttävät edenneen puisto-osaston piirustusten mukaan. Kirjaston toteutussuunnittelussa edettiin ripeästi, ja se valmistui jo seuraavana vuonna. Kirjaston tiloihin suunniteltiin ja rakennettiin lämmin tekninen tila altaan pumpuille, suodattimille ja tietokoneille (R.Hänninen, haastattelu 25.1.2019).

Maasalo sai Hänniseltä tehtäväkseen suunnitella koko altaan aluetta hyödyntävän teoksen. Säveltäjä Otto Romanowski tuli mukaan hankkeeseen heti alkuvaiheessa Maasalon ehdotuksesta. Teosten paikat määräytyivät taiteilijan luonnosten ja pienoismallien mukaisesti. Maasalo esitti useita vaihtoehtoja teokseksi, joista melko nopeasti valikoituivat toteutettavat luonnokset ja teosten valaistussuunnitelma. Taiteilijat kutsuivat mukaan ääni- ja valotekniikan suunnittelijat.

(A. Maasalo, sähköposti 5.2.2019.) Äänisuunnittelusta vastasi Pekko Simonsuuri ja valaistuksesta Ari Tiilikainen (Passi 2012, s. 47).

10. Yleissuunitelma, päivätty 16.5.2001. Keravan kaupunkitekniikka.
 "Vesiuhkut ala-altaalta isolle altaalle jäivät toteuttamatta – astinkivet toteutettiin myöhemmin ja erilaisina."
 (J. Jormalainen, sähköposti 17.1.2019)

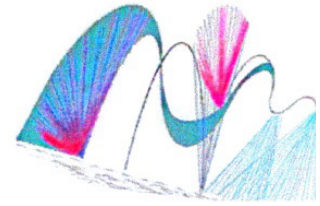
11. Antti Maasalon ensimmäinen idealuonnos keskimmäisen osan *Vedenhaltija* rakenteeksi, mukana muistiinpanot. Antti Maasalon arkisto.

“ VESI-VALO-MUSIIKKI”

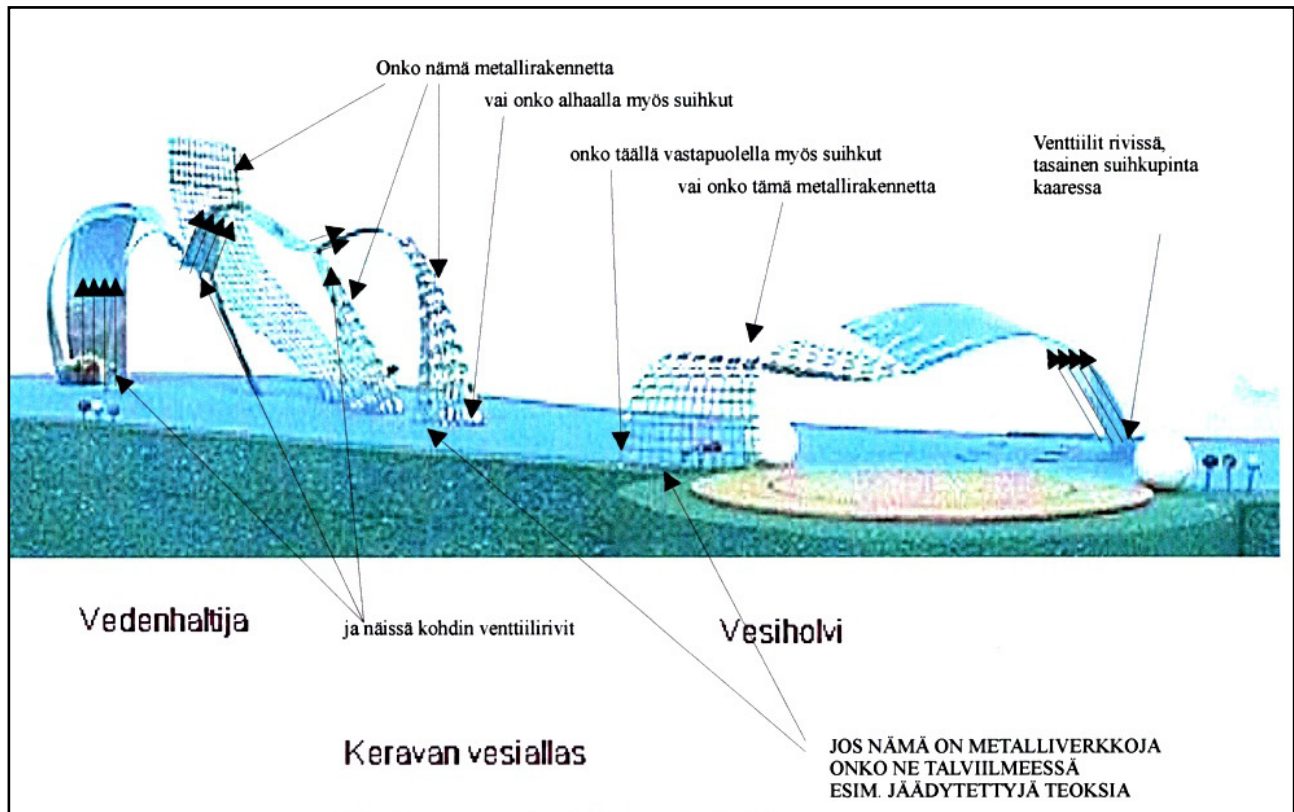
“Vesi purkautuu konstruktoista. Pystytys pohjan päälle kulmikkaalle rungolle, pohjassa kulmissa paksu, pyöreä hst-levy (painolevy)”

“Valokuvioiden projisointi altaan reunoilta. Musiikki kuuluu vain lähialueilla tietyissä kohdissa.”

“Konstruktiot ilmavat 4–6 m korkeat. Insinööritoimiston ilmoittama vesivirtaus 600l/min riittää, mutta ohjelmoitavaan vaihteluun voisi olla 3 kpl 250l/min tuottavia pumppuja.”

Maasalo kehitti samoja teemoja myös muualla tuotannossaan: Vuonna 2005 keskusaltaan teosten valmistamisen kanssa lähes samanaikaisesti valmistui myös Retretin taidekeskukseen Dimensio-ryhmän Valo-Ääni-Liike -näyttely, missä Maasalon teokset yhdistivät niin ikään valoa, vettä, liikettä, luonnonääniä, videokuvaa, tuulta, aurinkoa ja Otto Romanowskin musiikkia. (Passi 2012, s. 47.)

12. Antti Maasalon idealuonnos *Vedenhaltijaan* 2003. Antti Maasalon arkisto.

Altaan rakenteiden suunnittelua helpotti se, että tämä entisen urheilunkentän alue oli aikoinaan perustettu hiekalla täytetylle maalle, mihin perustusten rakentaminen oli suhteellisen yksinkertaista, eikä odotettavissa ollut maan routimisen aiheuttamia ongelmia. Rakennesuunnittelun ja vesitekniikan suunnittelun teki Insinööritoimisto Severi Anttonen Oy. Ensin suunniteltiin allas ja sitten vedenkiertojärjestelmä. Insinööritoimisto Severi Anttonen Oy sai toimeksiannon, koska Anttonen oli Hänniselle jo aiemmista tehtävistä tuttu ja luotettavaksi todettu yhteistyökumppani. (R. Hänninen, haastattelu 25.1.2019.)

Anttonen oli tehnyt Keravan kaupungille useita puisto- ja ulkoilualueiden maarakennus- ja alueteknisiä suunnitelmia. Vesiaiheisiin liittyviä suunnitelmia hän oli laatinut useisiin muihinkin kaupunkeihin. Suunnittelutehtävinä tässä projektissa hänellä oli maarakennussuunnittelu, kuivatussuunnittelu, rakennesuunnittelu sekä vesitekninen suunnittelu vesiaihemitoituksineen ja rakennuttamistehtävinä urakka-asiakirjojen laatiminen, urakan eri osatöiden kilpailuttaminen sekä työnaikaisten katselmusten ja työmaakokousten tehtävät. Anttonen oli mukana myös takuuajan korjaus- ja muutostöissä. (S. Anttonen, sähköposti 27.1.2019) Veistoksiin tulevat suuttimet toimitti taiteilija. Osa niistä löytyi valmiina, osan hän valmisti itse. Työryhmässä kukin esitteli ideoitaan, ja taiteilijalla oli myös volyymivaatimuksia ja muita ehdotuksia LVI-toteutuksesta. Yhteisiä suunnittelukokouksia pidettiin kymmenkunta. (A. Maasalo, sähköposti 5.2.2019.)

Kun kirjasto oli lähes valmis vuonna 2002, varmistui puiston, altaan ja taideteosten rahoitus ja voitiin ryhtyä toteutusasiakirjojen tekemiseen. Lähtökohtana oli vesieristetty asfalttipintainen allas. Puistoa ympäröivien asuintalojen rakennuttaja saatiin merkittäväällä summalla mukaan puiston rakentamisen rahoitukseen, koska puistosta jouduttiin lohkaisemaan tilaa pysäköinnille. Lisärahoitus edesauttoi huomattavasti hankkeen muun rahoituksen hyväksymistä kaupungin luottamuselimissä. (R. Hänninen, haastattelu 25.1.2019.)

Keravan energialaitos oli mukana kokonaisuuden sähköistyksessä, mutta taideteosten sähkösuunnittelun teki valosuunnittelija Ari Tiilikainen. Valaistus tehtiin Antti Maasalon suunnitelman mukaan, ja hän oli mukana myös laitevalinnoissa. (R. Hänninen, haastattelu 25.1.2019.) Vesisuihkut, valot ja musiikki toimivat tietokoneohjelmoidusti.

Kirjaston arkkitehti Mikko Metsähonkala oli mukana taideteosten sijoittelua koskevassa kokouksessa. Arkkitehdin toivomuksesta tehtiin Maasalon luonnoksiin joitain muutoksia. Liikkuvista valoprojisoinneista luovuttiin, jotta kirjaston seinään heijastuisi vain staattista valoa. Vesiholvi siirrettiin suunnitellun kahlureitin kohdalle ja Vesikeijut alavirtaan, ettei kirjaston julkisivun vertikaalisuus häiriintyisi. (Keskuspuiston vesialtaan suunnittelukokous 21.3.2003, muistio.)

Allassuunnitelmien valmistuttua altaan rakentamisesta järjestettiin urakkakilpailu, jonka voitti silloinen Tieliikelaitos. Rakentamisen kilpailuttamisen ja rakentamisen valvonnan hoiti viheraluepäällikkö Pekka Sorri. Putkista osan rakensi Keravan kaupungin vesilaitos ja osan

ulkopuolinen urakoitsija. Rakentamisen aikana ei suunnitelmiin tehty olennaisia muutoksia. (R. Hänninen, haastattelu 25.1.2019.) Puistorakentamisesta vastasi pääosin Keravan kaupunki.

Maasalo valmisti teoksen osat itse omissa tiloissaan. Hän teki kokeiluja 1:1 mittakaavassa omassa sadevesialtaassaan. Niitä suuttimia, mitä ei löytynyt valmiina, hän muotoili yksittäin sijoitustilannetta vastaavassa veden paineessa. Rakennuspaikalla ei voinut ennakkoon kokeilla toimintoja, mutta jonkun verran säätöjä pystyi tekemään. Toimintojen ohjelmoinnin kaupunki tilasi sopimuskumppaniyritykseltä. Ensimmäisten luonnosten valmistumisesta teoksen paljastusjuhliin kului viisi vuotta. (A. Maaasalo, sähköpostit 5.2.2019, 24.11.2019, 1.12.2019)

Allas valmistui syyskuussa 2004, ja taideteokset valmistuivat vuonna 2005. Ensin valmistuivat suihkulähdeteokset heinäkuussa, sitten valaistus ja musiikki lokakuussa. Musiikki soi iltaisin pari tuntia kello 19 ja 21 välillä. Ensimmäisen talvena marraskuusta lähtien valot olivat päällä 6.30–9.00 ja 16.30–21.00. Valot ja musiikki sammutettiin klo 21, etteivät ne häiritsisi lähitalojen asukkaita. (Vähätalo 2005, s. 24.) Samana vuonna valmistuivat keskuspuistoa ympäröivät asuintalot (Hermalahti & muut 2009, s. 48).

5. Kunnossapitoa ja korjauksia

Altaan ja taideteosten kunnossapidosta on altaan ja taideteosten valmistumisesta lähtien vastannut Keravan kaupungin puisto-osasto, ja keskuspuisto altaineen on yksi tärkeimpiä kunnossapitokohteita Keravalla. Altaan täyttö ja tyhjennys on hoidettu kaupungin toimesta, mutta vuotuinen altaan pesu ja pumppujen ja suodattimien huolto ja käyttöönotto on tilattu ulkopuolisilta toimijoilta. Kunnossapitoa johti 2009 saakka kaupunginpuutarhuri Hänninen. Hänen jäätyään eläkkeelle tehtävään tuli Kari Hirvensalo. Hänen lähdettyä muihin tehtäviin kaupunkitekniikassa oli organisaatiomuutos, ja muutama vuosi oltiin ilman kaupunginpuutarhuria. Tuolloin tekninen johtaja oli vastuussa, mutta käytännössä kunnossapitoa hoiti vuosina 2013–2017 viheraluepäällikkö Pekka Sorri. (J. Jormalainen, sähköposti 11.2.2019.)

Ensimmäisinä vuosina havaittiin, että roskaantuminen – sekä puista että ihmisten heittämistä roskista – on yksi haaste. Samoin levänmuodostus, mihin ei ensimmäisinä vuosina löydetty muuta ratkaisua kuin veden tiheä vaihtaminen, mikä oli vesijohtovedellä kallis ratkaisu. (R.Hänninen, haastattelu 25.1.2019; P.Sorri sähköposti 22.2.2019.) Sorrin mukaan biologinen levänpuhdistus otettiin käyttöön arviolta vuonna 2013, minkä jälkeen veden vaihtotarve kesken kautta väheni.

Rauno Hännisen mukaan (haastattelu 25.1.2019) ongelma oli myös tyhjän asfalttipintaisen altaan käyttäminen skeittipaikkana, mikä estettiin sirotepinnoituksella, mikä taas puolestaan hankaloitti altaan puhtaana pitämistä. Sorrin mukaan (sähköposti 22.2.2019) sirotepinnoite tehtiin ulkonäkösyistä, koska suuren osan vuodesta altaassa ei ole vettä ja altaan mataluuden vuoksi pohja on näkyvillä myöskin veden ollessa altaassa.

Joskus altaan tyhjennys myöhästyi ja pakkaset pääsivät yllättämään. Eräänä syksynä Vedenhaltija-teokseen ehti kerääntyä niin paljon jäätä, että paino väänsi putkia mutkalle ja taiteilija joutui korjaamaan teosta ja Vedenhaltijassa olevaan kaiuttimeen jouduttiin tekemään korjauksia. Taideteoksiin on tehty vuosien mittaan ylläpitotoimina myös suutinten vaihtoja ja huoltoa. Vuonna 2011 Jormalainen suunnitteli astinkivet altaaseen, ja ne myös asennettiin. Yksi ongelma huomattiin, kun vuosien mittaan tuli ilmoituksia sorsista, joiden poikaset eivät päässeet ylittämään altaiden reunoja. Poikasia yritettiin ensin metsästää haavien kanssa pois altaasta. Vuonna 2013 rakennettiin Jormalaisen suunnittelemat sorsaluiskat sekä isoon että pieneen altaaseen. Putouksen valaisimia on jouduttu uusimaan usein. Ala-altaan edessä oleviin pollareihin on lisätty kettingit. (J. Jormalainen, sähköposti 4.2.2019)

Altaan hankalimpia jälkeen päin korjattavia teknisiä ongelmia näyttävät olleen alimitoitettu täydennysvesiputki ja vuotojen tutkiminen. Altaassa on automaattinen pinnansäätö, mutta Sorrin mukaan (sähköposti 22.2.2019) täydennysvettä lisäävä putki on ollut alimitoitettu, ja täydennysvesi on täytynyt lisätä käsityönä. Veden haihtuminen ja kulkeutuminen tuulen mukana pois altaasta on osoittautunut laskelmia suuremmaksi, ja on ollut vaikea arvioida, onko altaassa vuotoja, vai onko kaikki poistunut vesi haihtunutta ja tuulen viemää (J. Jormalainen, sähköposti 11.2.2019).

Pohjoisemman pohjakaivon vuoto korjattiin 2008. Reunasauman korjauksia tehtiin vuosina 2007 ja 2012. Allas vuosi noin vuodesta 2014 alkaen melko voimakkaasti. Vettä piti lisätä runsaasti pari kertaa viikossa. Äänen ohjaustekniikka uusittiin ja uusi suodatinsysteemi hankittiin kirjastoaltaaseen vuonna 2015. Ääni- ja valotekniikan säätöä tehtiin moneen otteeseen vuosina 2014–16. Graniittilaattapintoja uusittiin vuonna 2016. Pohjoispään vedenhaltijan projektori varastettiin ainakin kerran, putouksen led-valonauha varastettiin monta kertaa alkuvuosina ja musiikki alkoi soida joskus itsestään keskellä yötä. (P. Sorri, sähköposti 22.2.2019.)

Kunnossapitäjät muistelevat myös sitä, miten allasta on käytetty uimiseen ja joku kaupunkilainen on tuonut altaaseen uimaan elävän hauen. (P. Sorri, sähköposti 22.2.2019; J. Jormalainen, sähköposti 11.2.) Keravan verkkosivuilla oli keväällä 2019 huomautus altaan käyttötarkoituksesta:

Keskuspuiston vesiallas ei ole tarkoitettu kahlaamiseen eikä uimiseen. Altaan vesi ei ole vaihtuvaa, joten sen bakteeripitoisuus on korkea. Lisäksi altaan pohjassa voi olla lasia tai muita teräviä esineitä. Kaupunki ei vastaa altaan väärästä käytöstä aiheutuvista sairastumisista tai tapaturmista.

Antti Maasalo mainitsee (sähköposti 5.2.2019) kirjoittaneensa teoksiaan koskevat perusteelliset ja kuvitetut hoito-ohjeet, mutta hänen nähdäkseen niitä ei ole viime vuosina noudatettu ja huoltoa on laiminlyöty. Ongelmia toiminnoissa on ollut ohjelmointifirman työpanoksessa, todennäköisesti työ oli firmalle aivan uudenlainen, eikä heillä ole ollut kokemusta mistään vastaavasta (A. Maasalo, sähköpostit 24.11.2019, 1.12.2019). Sorrin mukaan (sähköposti 22.2.2019) huoltotoimista ja

korjauksista ei ole kirjattua suunnitelmaa eikä dokumentaatiota. Kunnossapito-ohjeistuksen siirtyminen henkilöiden vaihtuessa vaikuttaa toteutuneen ainakin ajoittain huonosti.

Kesällä 2019 Maasalo on osallistunut neuvotteluun, jossa on puhuttu tekniikan nykyaikaistamisesta, muun muassa valaistuksen muuttamista led-valaistukseksi. Toimenpiteet on taloudellisista syistä siirretty vuoteen 2020. (A. Maasalo, sähköpostit 5.2.2019, 24.11.2019.)

6. Onnistumisia ja haasteita tekijöiden kertomuksissa

Suunnittelussa vaikuttaa toteutuneen projektipäällikön näkökulmasta katsottuna useita onnistumisen kannalta tärkeitä asioita. Sekä altaan että ympäristön kokonaissuunnittelu oli puisto-osaston vastuulla, ja Rauno Hänninen projektipäällikkönä saattoi näin hallita kokonaisuutta. Vähintään yhtä tärkeää tuntui olevan näin suuressa ja poikkeuksellisessa hankkeessa taiteilijan ja projektipäällikön luottamussuhde aikaisempien yhteistyöprojektien perusteella. Erityisen tärkeänä Hänninen piti myös sitä, että taiteilija pystyi toimittamaan kaiken taideteoksiin liittyvän itse tehden omien verkostojensa avulla, eikä Hännisen tarvinnut etsiä erikoisammattilaisia taideteoksen toteuttamiseen. Antti Maasalo teki kaikki teräsrakenteet itse, hankki suuttimet, ja myös osaava valo- ja sähkösuunnittelija löytyi taiteilijan verkostoista. Hännisen mukaan tällainen on harvinaista. (R. Hänninen, haastattelu 25.1.2019.)

Kaikkien haastateltujen suunnitteluun osallistuneiden mielestä suunnitteluyhteistyö sujui erinomaisesti. Projektin onnistumiselle näyttää olleen tärkeää se, että suunnittelu on saatu tehdä rauhassa riittävällä ajalla ja että suunnitteluryhmä on ollut sitoutunut ja ammattitaitoinen. Alkuvaiheen suunnittelussa kaikki ovat olleet tasa-arvoisia ja saaneet tuoda näkemyksensä esiin, ja tilaajalla on ollut riittävästi osaamista työn ohjaamiseen ja toteutuksen seurantaan. Yhteistyökokouksia pidettiin kymmeniä, suurin osa niistä ideointi- ja luonnosteluvaiheessa. Kaikki osapuolet olivat Hännisen mukaan innostuneita ja motivoituneita tekemään mahdollisimman hyvän lopputuloksen:

Että siinä on alan asiantuntijat, että jokainen tietää sen oman osuutensa, ja niin kuin äsken sanoin, että projektissa löydetään yhteinen tahto, että näin se tehdään. Voisin sanoa, että kaikissa muissakin projekteissa mitä osastolla oli, niin näihin alkukeskusteluihin käytettiin sen verran aikaa, että jokainen sai selkeesti sanoa, että mitä mieltä on ja miten näkee, että miten tämä asia ois hyvä tehdä. Siinä ei ketään ahdistettu mihinkään nurkkaan, että tee näin, vaan jokainen sai tuoda niitä hyviä ideoitaan ja yhteisesti katsottin, että onko se toteuttamiskelponen vai ei. Minä en projektipäällikkönä ketään ahdistanu, että se tehdään näin, vaan se päätettiin yhteisesti pääsääntöisesti. Totta kai oli joitain tilanteita, että jouduin ratkemaan, että mennään tämän systeemin mukaan, että se homma eteni. Mutta se vaan tarkoittaa sitä, että siihen varataan riittävästi aikaa, joka on yks oleellinen asia kaikessa tässä suunnittelussa. Se ei ole yksin tämä. Mitä monimutkaisempi kohde, sitä enemmän siihen kannattaa varata aikaa.

(R. Hänninen, haastattelu 25.1.2019)

Hännisen mukaan myös altaan rakennusvaiheessa rakentajien ammattitaito ja ammattiylpeys ja samoin tilaajanpuolen valvojan asiantuntemus olivat tärkeitä projektin onnistumiselle.

Äänitekniikan suunnittelija Pekko Simonsuuren (sähköposti 1.7.2019) mukaan työ oli mukava, tavallisuudesta poikkeava projekti. Onnistumisen kriteereinä hän pitää teoksen pitkäikäisyyttä ja ylläpidettävyyttä. Haasteita tuottivat äänijärjestelmän toteuttaminen ulos ja osin suihkulähteen sisään, kulumisesta aiheutuvat viat ja järjestelmien muuttuminen ajan saatossa.

Maasalo piti tämän projektin suunnittelun haastavimpina asioina veden kierron teknistä toteutusta ja vuodenaikojen vaihtelun vaikutusta. Yleisemmin ajateltuna tämänkaltaisten hankkeiden onnistumisessa hän pitää taiteilijan kannalta tärkeänä mahdollisuutta saada olla mukana jo ensimmäisistä paikan ja ympäristön suunnittelun vaiheista lähtien. Myös ensimmäisissä työmaakokouksissa olisi hyvä saada olla mukana, jotta muut osapuolet tulisivat tuntemaan taiteilijan samanarvoisena osapuolena. Tässä projektissa nämä reunaehdot toteutuivat hyvin. (A. Maasalo, sähköpostit 5.2.2019, 24.11.2019)

Anttonen piti tämän projektin haasteellisimpana osuutena (sähköposti 27.1.2019) vesieristykseen liittyviä asioita, vedenkierron automatiikkaa ja lisäveden syöttöä. Onnistumisen ehdottomana edellytyksenä tämän kaltaisissa hankkeissa hän pitää tilaajan ammattimaista ohjausta ja ammattitaitoista ja yhteistyökykyistä työryhmää, samoin työn toteuttamisen aikaista seurantaa ja kattavaa dokumentointia.

7. Johtopäätöksiä ja pohdintaa

Jokainen vesiaihe räätälöidään yksilöllisesti rakennuspaikalleen, ja paikan mahdollisuudet yhdessä tilaajan ja suunnittelijoiden ideoiden ja toiveiden kanssa muovaavat sekä altaan arkkitehtuurin että tekniset ratkaisut (Dreiseitl, Edel, Grau & Hauber, 2009, s. 152). Kuitenkin joitain yleistyksiä voidaan tehdä, ja Keravan altaan tarina voi opettaa jotain olennaista ja antaa miettimisen aiheita tulevien allasteosten suunnittelijoille. Tässä luvussa teen johtopäätöksiä edellisten lukujen tapahtumista ja pohdin niiden yleistä merkitystä.

7.1 Taiteen integroiminen rakennushankkeeseen

Kokonaistaideteos, jossa taiteilijan teokset ovat puistorakentamisen merkittävä osa, tarvitsee taidehankinnalle suotuisan ilmapiirin ja tilaajan pitää luoda tavalla tai toisella kontakti taidemaailmaan ja harkiten valita paras tapa valita yhteistyöhön sopiva taiteilija.

Pidän *Oodi vedelle* -teoksen syntymiselle tärkeimpänä taustavoimana niitä poikkeuksellisen taidemyönteisiä tuulia, jotka puhalsivat Keravalla 1970-luvulta lähtien erityisesti Taide- ja kulttuuriyhdistyksen toiminnan ja sen voimahahmo Aune Laaksosen vaikutuksesta. Niissä tuulissa

syntyivät monet kävelykadun teokset, ja kaupunginpuutarhuri Rauno Hännisen ideat taideteoksin koristetusta altaasta lähtivät lentoon.

Kaupunginpuutarhuri Hännisen ja taiteilija Maasalon välille kehittyi näissä olosuhteissa myös ainutlaatuinen yhteistyö. Poikkeuksellisen tiiviin yhteistyön seurauksena Antti Maasalo oli projektin alkaessa Keravalla jo tunnettu tekijä, jonka osaamiseen ja yhteistyökykyyn Hänninen saattoi luottaa, koska tiimityötä oli jo harjoiteltu useiden teosten toteuttamisessa. Tämä oli hyvä asia onnistuneen lopputuloksen ja luottavaisen ilmapiirin kannalta.

Jo hyväksi ja toimivaksi todetun yhteistyön jatkamista projektista toiseen voidaan myös kritisoida kilpailuttamisen puuttumisesta ja taidarakentamisen mahdollisesta yksipuolistumisesta. Kahdenkeskiset suulliset sopimukset ja tuttuihin yhteistyökumppaneihin turvautuminen yhä uudestaan voi tuntua menneen maailman sisäpiirien toiminnalta nykyisiin muodollisempiin käytäntöihin verrattuna. Hankintalainsäädännön henki myös ohjaa toimijoiden avoimeen ja anonyymiin kilpailutukseen. Tässä tarkastellun Keravan *Oodi vedelle* -kokonaistaideteoksen esimerkin valossa näyttää kuitenkin myös siltä, että jos jo syntynyttä ainutlaatuista luottamussuhdetta ja yhteisen epämuodollisen ideoinnin synnyttämää luovaa ilmapiiriä ei voida hyödyntää tällaisissa erikoissuunnittelua vaativissa tehtävissä, saatetaan myös menettää arvokasta osaamista ja taiteellista uskallusta, joka syntyy jo koetellun yhteistyön voimasta ja mahdollisuudesta tarttua ideoihin ilman monimutkaista julkista käsittelyä.

Taiteilija Antti Maasalon käsityötaidot ovat niin kattavat, että hän on pystynyt tekemään kaikki teoksen tekniset rakenteet itse, ja että hänellä on ollut teosta suunniteltaessa valmiina yhteistyökumppanit valo- ja sähkösuunnitteluun. Projektipäällikkönä toimineelle Hänniselle nämä asiat olivat arvokkaita. Olisi ollut projektipäällikölle vaikeampaa, jos tilaajan olisi pitänyt suunnitelluttaa ja rakennuttaa taiteilijan luonnosten ja ideoiden pohjalta kestävät rakenteet ja sähkösuunnitelmat ulkopuolisella toimijalla.

Tässä tapauksessa taiteilijalla oli ollut ainutlaatuisen paljon mahdollisuuksia kartuttaa kokemustaan ja oppia tekemään rakenteet julkisen rakentamisen kestävyysvaatimusten mukaisiksi. Hänelle oli myös muodostunut verkosto, josta löytyi valaistuksen ja sähköistyksen suunnittelija. Harva taiteilija saa yhtä paljon mahdollisuuksia kehittyä julkisen taiteen käytännön osaajaksi. Jään miettimään taiteilijan roolia ja vaadittavan osaamisen rajoja julkisessa taidehankkeessa. Taidarakentamisen koordinoinnissa ja projektikohtaisen verkoston luomisessa voi auttaa taidekonsultti. Taideteosta suunnittelemaan voidaan valita julkisessa rakentamisessa kokemattomampikin taiteilija, koska tilaajalle ja taiteilijalle on saatavissa ohjeita konsultin palkkaamiseen ja projektinhallintaan, esimerkiksi verkkojulkisessa ”Taide Rakentamisessa – Ohjeita tilaajalle, suunnittelijalle ja taiteilijalle” ja kirjassa *Taide rakennushankkeessa – Opas tilaajalle* (2012).

Taiteilijan valinnasta ja taidetta rakennushankkeeseen integroivan projektin johtamisesta voidaankin todeta, että taiteilijan ja teknisten suunnittelijoiden yhteistyön sujumiseksi tarvitaan joko tämän

Keravan tapauksen kaltainen jo yhteistyökykyiseksi havaittu työryhmä, jonka osaamisen rajat ovat projektipäällikön tiedossa, tai toisaalta sekä rakentamisen että taiteilijan työhön perehtynyt taidekoordinaattori, joka auttaa kunkin osapuolen suunnitteluosuuden rajaamisessa, rajapintojen yhteensovittamisessa ja sopivien yhteistyökumppanien etsimisessä siinäkin tapauksessa, että taiteilijalla ei ole vielä tarvittavia verkostoja. Voidaan pitää toivottavana, että molempia menettelytapoja voidaan tarpeen mukaan soveltaa.

Keravalla toteutui hyvin se, että taiteilija oli mukana hankkeessa sen alusta lähtien ja tuli kutsutuksi kaikkiin yhteistyökokouksiin muiden suunnittelijoiden kanssa tasa-arvoisena toimijana. Tätä voidaan pitää yhtenä yleisesti tavoiteltavana tilanteena taiteen integroimisessa rakennushankkeeseen.

7.2 Suihkulähdeteoksen kehittelyn erityispiirteitä

Oodi vedelle -teoksen ideat ja tekniikka olivat kehittyneet Antti Maasaloon tuotannossa jo useita vuosikymmeniä. Passi toteaa artikkelissaan (2012, s. 36) Maasaloon kertoneen jo vuonna 1973, että kineettisen taiteen tekemisen erityinen vaikeus on siinä, että mallikin on tehtävä 1:1 kokoon ja kokeiltava, toimiiko teos. Kun mukaan tulevat vielä virtaava vesi, johon vaikuttavat tuulen ja auringon voimat, tarvitaan kokeiluja erityisen paljon, ja osa teoksen liikkeistä jää silti yllätykseksi. Tässä hallitsemattomuudessa ja arvaamattomuudessa piilee myös veden viehätys. *Oodi vedelle* sai kehittyä viisi vuotta ensimmäisistä luonnoksista valmiiksi teokseksi asti. Antti Maasalo teki kokeiluja oman pihansa sadevesialtaassa sen lisäksi, että hän oli kehittänyt jo useisiin näyttelyihin vesiteoksia ja takana oli jo paljon aiempia kokeiluja. Kokeilut ja kehitystyö sekä teknisen toimimisen että esteettisen elämyksen osalta ovatkin suihkulähdeteoksen kannalta olennaisen tärkeitä, vaikka kokeilut jäävät yleensä yleisöltä ja tilaajalta näkymättömiin.

Kuvanveistäjä ja maisema-arkkitehti Herbert Dreiseitl, joka on suunnitellut vesiaihteita eri puolilla maailmaa vuosikymmenten ajan, on kirjoittanut yhdessä yhteistyökumppaneidensa kanssa teoksen *Recent Waterscapes* (2009), jossa kuvaillaan studion projekteja ja kerrotaan yleisemmin suunnittelufilosofiasta ja teknisistä ratkaisuista. Myös tämä työryhmä on työskennellyt studiossaan 1:1 mallien kanssa tutkien veden käyttäytymistä konkreettisesti ja kaikin aistein, leikkimielä unohtamatta (Dreiseitl 2009, s. 16). Niin suunnittelijan kuin tilaajankin on taiteellisen vesiaiheen kohdalla hyvä varata riittävästi aikaa ja tilaa kokeiluille ja moniaistiselle taiteelliselle prosessille.

Vesiaiheen suunnittelu vaatii moniammatillista yhteistyötä ja kokenutta projektinjohtajaa. Keravalla kaupunginpuutarhuri Hännisellä oli jo paljon kokemusta ja lisäksi hänellä oli henkilökohtainen visio keskustan allaspuistosta. Koko työryhmän sitoutuminen, innostuneisuus ja mahdollisuus tuoda tasa-arvoisesti omat ideansa mukaan suunnitteluprosessiin ovat todennäköisesti edesauttaneet laadukkaan lopputuloksen saavuttamisessa. Keravan keskuspuistossa näyttää toteutuneen myös toinen yhtä tärkeä puoli projektinhallinnasta: ammattimainen projektin ohjeistus, aikataulutus ja suunnitteluprosessin dokumentointi.

Vesiaiheen suunnittelu vaatii suhteellisen pitkän ajan ja siihen liittyy monia vaiheita: paikan varaaminen kaupunkitilassa, ympäröivän puiston ja rakennusten integroiminen suunnitelmaan, rahoituksen hankkiminen, työryhmän löytäminen ja sitten vielä varsinainen suunnittelu kaikkine detaljeineen. Oodi vedelle saattoi syntyä, koska vesiaihe oli mukana jo kaupunkisuunnittelukilpailussa ja kaavoituksessa 1980-luvulta lähtien. Toisaalta kaupungin on täytynyt myös teoksen valmistumisen jälkeen sitoutua altaan ja taideteosten kunnossapitoon vuosikymmeniksi. Voimme huomata, että huolellinen suunnittelu tukee kunnossapitäjiä, mutta silti suunnitelmaan voi jäädä virheitä ja ennakoimattomia tekijöitä, joihin kunnossapitäjien pitää olla valmiita etsimään ratkaisuja. Tilaajan on tiedostettava, että teknisten osien kuluminen, rikkoutuminen ja tekniikan vanhentuminen, pakkasen aiheuttamat vauriot ja toisaalta orgaaninen elämä, kuten leväkasvustot ja ympäristöstä lentävä roska ja lika vaativat toimenpiteitä jatkuvasti. Myös kunnossapidon dokumentointiin olisi hyvä varautua jo suunnitteluvaiheessa: kunnossapidon toimenpiteet voisi hahmotella jo ennalta ja toisaalta ne pitäisi myös dokumentoida jälkepäin. Niin tässä tarkastellussa kuin muissakin kunnossa pidettävissä kohteissa henkilöiden vaihtumisesta muodostuu ongelmia tiedonkululle, jos toimista ei ole dokumentaatiota eikä kokemustietoa siirry eteenpäin henkilöiden vaihtuessa.

Keravalla altaan ja taideteosten vaatima lämmin tekninen tila suodattimia, pumppuja ja tietokoneita varten voitiin suunnitella ja rakentaa kirjastorakennukseen, mikä on altaan kunnossapidettävyyden kannalta tärkeä yksityiskohta. Todennäköisesti tästä on seurannut myös kustannussäästöjä verrattuna tilanteeseen, missä lämmin huoltotila olisi pitänyt rakentaa puistoon erikseen. Voidaankin yleistää, että suunniteltavan altaan teknisen tilan sijoittamista johonkin ympäröivän rakennuksen sisätilaan voidaan pitää tavoiteltavana asiana, erityisesti jos tilaan on sijoitettava myös lämpötilavaihteluille ja kosteudelle herkkää tekniikkaa.

Haihtuvan ja tuulen pois kuljettaman veden määrän vaikea laskettavuus osoittautui tarkastellussa projektissa yllätykseksi, joka aiheutti ongelmia täydennysvesiputken alimitoituksen vuoksi. Riittävää ja joustavaa täydennysveden syöttöä voidaan pitää tärkeänä suunnitelman tarkistuskohteena. Levänkasvuun ei myöskään oltu osattu varautua, ja alkuvuosina vettä jouduttiin vaihtamaan usein, kunnes biologinen leväntorjunta otettiin käyttöön.

Dreiseitlin ja kumppanien mukaan (2009, s. 135) allas, joka olisi aina vapaa levästä ja bakteereista on kuitenkin jossain määrin epärealistinen tavoite, ja tavoitteista pitäisi vesiaihetta suunniteltaessa keskustella tilaajan kanssa. Toivotun lopputuloksen saavuttaminen voi tarvita kemikaaleja ja erikoistekniikkaa, ja ylläpito saattaa muodostua kalliiksi tai ekologisesti kyseenalaiseksi.

Keravalla altaassa uiminen ja leikkiminen on koettu ongelmana, koska kaupunki ei voi taata sen turvallisuutta. Vesihygienian saattaminen sille tasolle, että altaassa olisi turvallista leikkiä, vaatisikin jo suunnitteluvaiheessa mittavan kierrätys- ja puhdistuskoneiston perustamista, ja mahdollisten lasinsirujen ja muiden vaaratekijöiden poistaminen vaatisi jatkuvaa seuranta. Vesiholvin alta kulkevat astinkivet ovat viehättävä ja elämyksellinen yksityiskohta altaassa, mutta voivatko ne olla

samalla elementti, joka kutsuu astumaan altaaseen? Lohrerin mukaan (2008, s. 67) jo suunnittelussa tulisi ottaa huomioon, onko altaaseen turvallista mennä, ja osoittaa se arkkitehtonisin keinoin, ja hänen mukaansa esimerkiksi juuri astinkivet voivat olla arkkitehtoninen kutsu kulkijalle astua altaan puolelle.

On ymmärrettävää, että haastatteluissa esiin tullut rullalautailu tyhjässä altaassa nähtiin häiriökäyttäytymisenä. Rullalautailu voi esimerkiksi rikkoa graniittikiveyksiä tai törmäykset voivat vaurioittaa taideteoksia. Voidaan kuitenkin myös esittää kysymys, olisivatko ideat yhdistettävissä: Voisiko leutojen talvien yleistyessä pitkään tyhjänä kesää odottava allas palvella skeittipaikkana?

Monenlainen toiminnallisuus vesileikkien ja skeittaamisen lisäksi voi olla toivelistalla, kun ideoidaan tulevia altaita. Suunnittelijat eivät enää voi välttää sitä, että kaupungeissa on yhä enemmän tarvetta muodostaa hulevesien viivytyksaltaita, ja altaista halutaan mahdollisimman luonnonmukaisia ja luontaista vedenkiertokulkua palvelevia. Onko tulevaisuudessa vielä sijaa tällaiselle koristealtaalle, jossa käytetään vesijohtovettä ja jonka funktio on vain esteettinen? Onko taiteella vielä itseisarvoa, ja voidaanko vesijohtovettä käyttävä allas edelleen perustella esteettisillä argumenteilla?

7.3 Onnistumisesta

Kysyin haastateltavilta, mitä he pitivät tämänkaltaisen hankkeen onnistumisen edellytyksinä. Haastatteluvaiheessa en tarkemmin määritellyt, mitä tarkoitan onnistumisella, vaan vastaajat saivat ymmärtää kysymyksen omasta näkökulmastaan. Tutkielman johdannossa olen todennut, että kunnossapitovaikeuksiin törmääminen on saanut monet suihkulähteet sammumaan lopullisesti ja kunnossapidon ongelmat saattavat johtaa siihen, että tilaajat eivät lainkaan ota vesiaiheita suunnittelupöydille. Tästä näkökulmasta onnistuminen tarkoittaa kunnossapidettävyyden onnistumista ja kestävyyttä, vaikka taiteellisesta näkökulmasta hetkellinenkin teos voi olla hyvin onnistunut, ja ympäristötaiteen perinteessä teokset voivat olla usein hyvinkin lyhytikäisiä ja ohimeneviä luonteeltaan. Resurssien järkevä käyttö on kuitenkin niin olennainen osa tilaajan todellisuutta, että näin suurisuuntaista teosta, joka on olennainen osa kaupunkikuvaa, ei ole mielekää toteuttaa vain kertakäyttöiseksi, vaan pitkäaikainen tekninen toimivuus ja ylläpidettävyys ovat tärkeitä onnistumisen mittareita.

Yksi onnistumisen mittari on aina onnistuminen rahoituksen hankkimisessa ja budjetin riittämisessä. Keravan keskuspuistossa ympäröivien asuinrakennusten saaminen mukaan puiston rahoitukseen auttoi huomattavasti hankkeen hyväksymistä kaupungin päättävissä elimissä. Voidaan miettiä, voitaisiinko kaupunkikeskustojen ympäristön asuinrakennuksia rakentavat yritykset sitouttaa useamminkin kunnallisiin puisto- ja taidarakennuskohteisiin, joilla lisätään asuinalueen viihtyisyyttä ja vetovoimaa.

Keravan kaupungin suunnitelmissa oli alun perin luoda viihtyisää, kaunista ja kävelijäystävällistä kaupunkitilaa (Hermalahti ja muut 2012, s. 61–62). Keravalla on ollut käytössään useita

kaupunkilaisten keskuudessa toteutettuja kyselytutkimuksia, joiden mukaan keskuspuistoa pidetään kauniina, viihtyisänä urbaanina miljööinä, ja se on monen kaupunkilaisen mielipaikka (Hermalampi ja muut 2012, s. 61–62). Tältä kannalta katsottuna kokonaisteoksessa on onnistuttu hyvin.

7.4 Mikä on teos?

Keravan keskuspuiston kokonaisuuden kannalta on merkittävää, että kirjaston suunnitellut arkkitehti oli mukana kokouksessa, missä hän sai vaikuttaa teosten sijoitteluun ja siihen, miten kirjaston julkisivu peilautuu veteen ja millaista valoa heijastetaan julkisivuun. Kirjastorakennus altaan vieressä ja sen julkisivun peilautuminen altaaseen ovat merkittäviä arkkitehtonisia elementtejä, ja ne muodostavat osan kokonaistaideteoksesta. Puiston puut ja muut istutukset, kiveykset, käytävät, allas ja altaaseen sijoitetut taideteokset, valot ja musiikki muodostavat kokonaisuuden, josta voidaan kysyä, mikä on teos, ja ketkä kaikki ovat teoksen tekijöitä. Vaikka tässä tutkielmassa ei ole tarkasteltu lähemmin koko puiston suunnittelua, on selvää, että puistosuunnitelman tehnyt maisema-arkkitehti on osa kokonaisteoksen tehnyttä ryhmää, ja voidaan sanoa, että ryhmään kuuluu myös kirjaston suunnitellut arkkitehti. Voidaan myös miettiä, olisiko ihanteellista, jos altaaseen heijastuvan rakennuksen suunnittelija olisi yhdessä puiston suunnittelijoiden kanssa muotoilemassa altaan arkkitehtuuria tai voisivatko jossain tapauksessa jo luonnostellut allas, taideteokset tai puisto olla rakennussuunnittelun lähtökohta?

Lopuksi

Tutkielmaa kirjoittaessani olen huomannut vielä tutkimattomia tärkeitä alueita sekä tässä tarkastellun projektin sisällä että laajemmin maisema-arkkitehtuurin alalla.

Keravan keskuspuiston projektipäällikkönä toimineen kaupunginpuutarhuri Rauno Hännisen kokemus ja innostus työtään kohtaan on huomion arvoista. Keskuspuiston hän nimeää itselleen tärkeimmäksi kohteeksi Keravalla (Hermalampi ja muut 2009, s. 21):

Sen toteuttamisessa olen voinut henkilökohtaisesti vaikuttaa luonnoksista aina rakentamiseen asti – jopa naapuritonttien osalta.

Hänen asialle omistautunut ja kunnianhimoinen suhtautumisensa projektiin vaikuttaa yhdeltä tärkeimmistä kokonaisteoksen syntyyn vaikuttaneista voimista. Hännisellä näyttää olleen paljon sekä kokemusta että paikallista vaikutusvaltaa. Hänellä on ollut myös valtakunnallista vaikutusta puistorakentamiseen muun muassa Viherympäristöliiton pitkäaikaisena puheenjohtajana. Hänen koko elämäntyönsä tutkiminen olisikin yksi jatkotutkimuksen aihe.

Myös Antti Maasalon valtavassa tuotannossa riittäisi vielä paljon tutkittavaa, ja erityisen mielenkiintoisia tutkittavia hänen tuotannossaan olisivat maisema-arkkitehtuurin kannalta leikkiveistokset ja aurinkoa ja tuulta hyödyntävät julkiset teokset.

On jännittävää myös miettiä, millainen olisi tämän tutkielman jatko-osa muutaman kymmenen vuoden kuluttua. Onko uudet työntekijät sitoutettu keskusaltaan ja sen taideteosten kunnossapitoon? Vieläkö *Oodi vedelle* on Keravan keskustassa tärkeässä asemassa? Ovatko valo- ja äänitekniikka edelleen toiminnassa, ja onko ne päivitetty aivan uuteen teknologiaan?

Tässä tutkielmassa Keravan keskusallasta ja Oodi vedelle -teosta tarkasteltiin kaupunkisuunnittelun, maisema-arkkitehtuurin, taiteen ja projektinkulun näkökulmista. Teknisiä yksityiskohtia tarkasteltiin vain siltä osin kuin se tuli esiin haasteltujen kertomuksissa. Tekniset rakenteet, vesieristys, veden puhdistus- ja kierrätystekniikka, virtausmäärät, putkiston mitoitus, toimintojen ohjelmointi, äänentoisto ja valaistustekniikka ovat kuitenkin teoksen toimivuuden ja kunnossapidon kannalta olennaisen tärkeitä asioita ja tarvitsisivat vielä oman perustellisen analyysinsa. Taiteellisten ja teknisten suunnittelijoiden yhteistyö on vesiaiheiden toteutukselle välttämätöntä, ja niin suunnittelussa kuin alan tutkimuksessakin vesitekniikan ja rakennetekniikan insinöörien, taiteilijoiden, maisema-arkkitehtien ja valaistussuunnittelijoiden tulisi löytää toinen toisensa ja yhdistää voimansa. Olisikin hyvä, jos valmistuneiden vesiaiheiden kokemustietoa voitaisiin koota monitieteisellä yhteistyöllä suunnittelijoiden ja taiteilijoiden yhteiseen käyttöön. Vesiaiheita rakennetaan Suomessa hyvin vähän, ja harvinaisen, mutta jännittävän tehtävän saadessaan suunnitteluryhmän jäsenten olisi hyvä voida ottaa käyttöön jo aiemmissa projekteissa hyviksi havaitut ratkaisut.

13. Vedenhaltija. Kuva: Antti Maasalo.

Lähteet

Painetut lähteet

Dreiseitl, H. (2009). Water – spirit of change. Teoksessa *Recent waterscapes: Planning, building and designing with water*. Toim. Dreiseitl, H & Grau, D. Basel: Birkhäuser Verlag AB.

Dreiseitl, H, Edel, A, Fauber, G & Grau, D. (2009). From the idea to the finished object. Teoksessa *Recent waterscapes: Planning, building and designing with water*. Toim. Dreiseitl, H & Grau, D. Basel: Birkhäuser Verlag AB.

Hermalahti, A, Hänninen, R & Kostia, R. (2009). *Ihmisten kaupunki: Keravan keskustamiljöötä rakentamassa 1975–2008*. Keravan kaupunkitekniikka.

Järviopettaja, M & Nikkilä, A. (toim.) (2012). *Taide rakennushankkeessa – opas tilaajalle*. Suomen rakennusmedia Oy.

Leino, H. (2007). Yleinen ongelma, yksi tapaus. Teoksessa Laine, M, Bamberg, J, Jokinen, P. (toim.) *Tapaustutkimuksen taito*. Helsinki: Gaudeamus.

Lohrer, A. (2008). Ed. Cornelia Bott. Trans. Laura Bruce. *Designing with water*. Basel: Birkhäuser Verlag AB.

Keravan kaupunginkirjaston yleisen suunnittelukilpailu 14.8–5.12.2000, kilpailuohjelma, s. 13. Arkkitehtuurimuseon arkisto.

Keravan keskusta-alueen yleinen aatekilpailu 20.10.1986–17.3.1987, kilpailuohjelma, s. 15. Arkkitehtuurimuseon arkisto.

Passi, L. (2012). Valon ja kineettisen liikkeen veistäjä. Teoksessa Maasalo, A., Passi, L., Laurema, E., Nummijärvi, R. & Hänninen, R. *Antti Maasalo: Kuvanveistäjä = sculptor*. (s.27–54) Lehtimäki: [Antti Maasalo].

Sinisalo, S. (2009). *Taiteen tarhuri Aune Laaksonen*. Keravan Taide- ja kulttuuriyhdistys ry.

Vähätalo, L. (2005). Keravan keskustaan moderni joutsenlampi. *Tekniikka ja Kunta* 7/2005, s. 24.

Verkkolähteet

Keravan keskuspuiston asemakaavaselostus. (12.6.2000). Viitattu 3.12.2019, saatavilla <https://kerava.maps.arcgis.com/apps/webappviewer>

Keravan kaupungin verkkosivut. Viitattu 25.6.2019, saatavilla
<https://www.kerava.fi/palvelut/asuinymparisto-ja-rakentaminen/puistot-ja-viheralueet>

Taide rakentamisessa. Tietoa tilaajalle, suunnittelijalle ja taiteilijalle. Taide rakennushankkeessa –toimikunta. Rakennustietosäätiö. Viitattu 23.11.2019, saatavilla <https://taiderakentamisessa.fi/taidekonsultointi>

Kuvalähteet

Kansi: Nissinen, J. (2005) *Keravan keskusallas iltavalaistuksessa. Etualalla Vedenhaltija*. [valokuva]. Viitattu 3.12.2019 Keravan kaupunki. Saatavilla <https://www.kerava.fi/paikkatieto/Taiderastit>

Kuva 1: Nissinen, J. *Vesiholvi*. [valokuva]. Viitattu 3.12.2019. Keravan kaupunki. Saatavilla <https://www.kerava.fi/PublishingImages/Kuvapankki>

Kuvat 2–3: Maasalo, A. *Vedenhaltija*. [valokuva]. Teoksessa Maasalo, A., Passi, L., Laurema, E., Nummijärvi, R. & Hänninen, R. 2012. *Antti Maasalo: Kuvanveistäjä = sculptor*. (s.81) Lehtimäki: [Antti Maasalo].

Kuva 3: Maasalo, A. *Vedenhaltija talvella*. [valokuva]. Teoksessa Maasalo, A., Passi, L., Laurema, E., Nummijärvi, R. & Hänninen, R. 2012. *Antti Maasalo: Kuvanveistäjä = sculptor*. (s.81) Lehtimäki: [Antti Maasalo].

Kuva 4: Maasalo, A. *Vesiholvi iltavalaistuksessa*. [valokuva]. Teoksessa Maasalo, A., Passi, L., Laurema, E., Nummijärvi, R. & Hänninen, R. 2012. *Antti Maasalo: Kuvanveistäjä = sculptor*. (s.81) Lehtimäki: [Antti Maasalo].

Kuva 5: Maasalo, A. *Vesikeijut*. [valokuva]. Viitattu 3.12.2019 Rakennustieto. Saatavilla <https://taiderakentamisessa.fi/taidepankki/teokset/oodi-vedelle>.

Kuva 6: Biergangs, K. (1986–1987) *Schwansee*. [piirros]. Kilpailuehdotus. Arkkitehtuurimuseo.

Kuva 7. Maasalo, A. (2001) *Luonnos Vesikeijut-teokseen*. [tietokonegrafiikka]. Antti Maasalon arkisto.

Kuva 8. Keravan kaupunkitekniikka. (2000). *Keskuspuiston yleissuunnitelmaluonnos*. [suunnitteludokumentti]. Keravan kaupunginkirjaston yleinen suunnittelukilpailu 14.8–5.12.2000. Kilpailuohjelma. Arkkitehtuurimuseon arkisto.

Kuva 9. Metsähonkala, M, & QVAD-arkkitehdit. (2001). *Havainnekuva ja asemapiirros kilpailuehdotuksesta*. [kilpailuaineisto] Arkkitehtuurikilpailuja 1/2002. (s. 9.) Arkkitehti-lehden liite.

Kuva 10. Keravan kaupunkitekniikka, Kaupunkiympäristö. (2001). *Keravan keskuspuiston yleissuunnitelma*. [suunnitteludokumentti]. Keravan kaupunkitekniikan arkisto.

Kuva 11. Maasalo, A. *Ensimmäinen idealuonnos Vedenhaltijan rakenteeksi*. [tietokonegrafiikka]. Antti Maasalon arkisto.

Kuva 12. Maasalo, A. (2003). *Idealuonnos Vedenhaltija –teokseen*. [tietokonegrafiikka]. Antti Maasalon arkisto.

Kuva 13. Maasalo, A.. *Vedenhaltija*. Teoksessa Maasalo, A., Passi, L., Laurema, E., Nummijärvi, R. & Hänninen, R. 2012. *Antti Maasalo: Kuvanveistäjä = sculptor*. (s.80) Lehtimäki: [Antti Maasalo].

